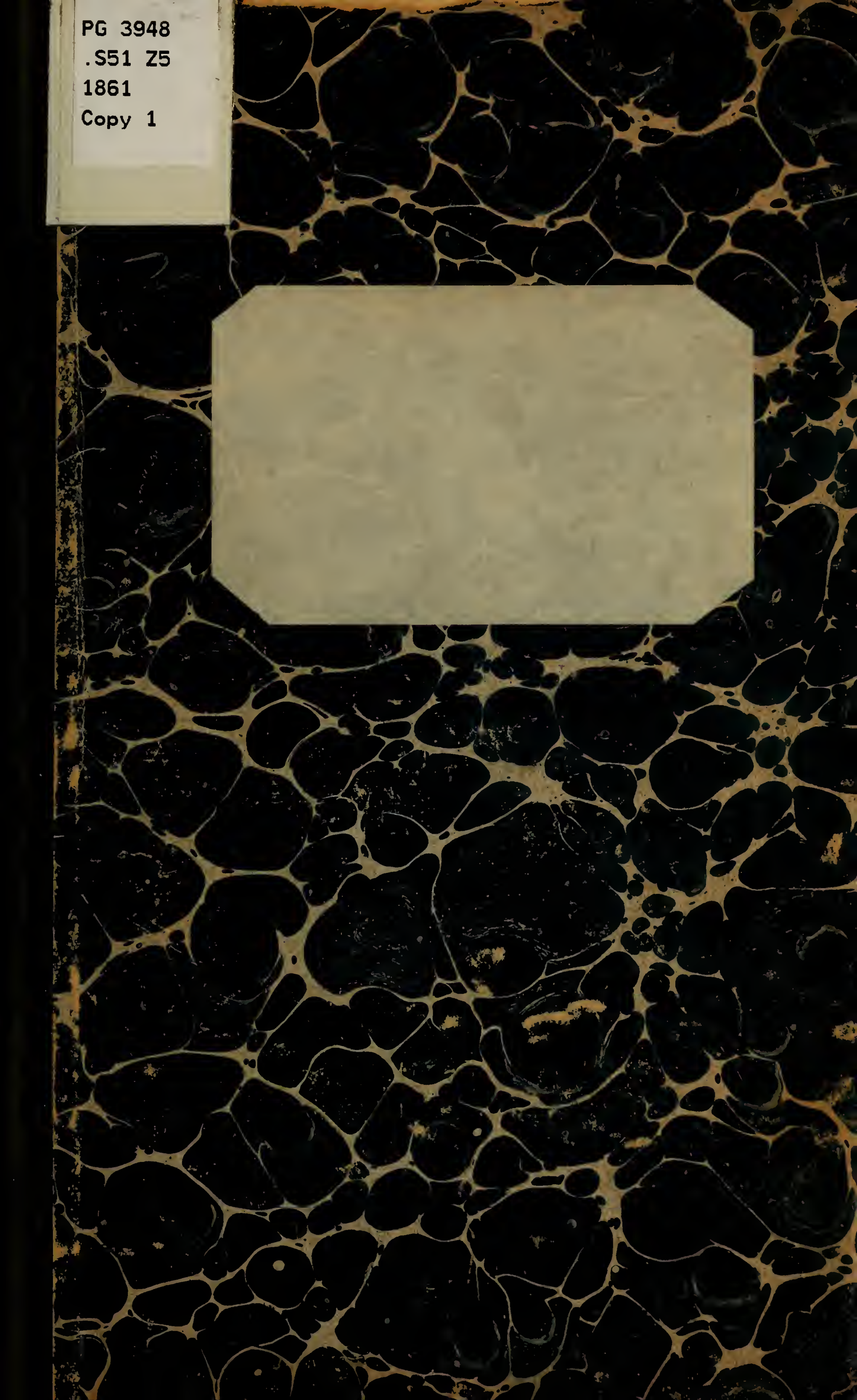
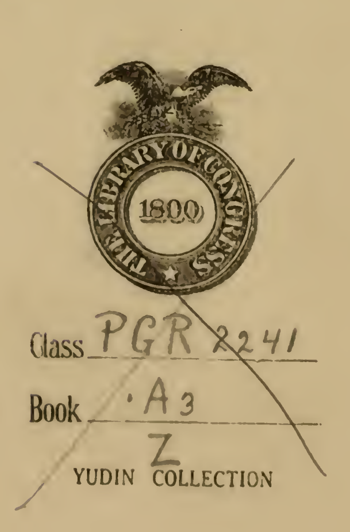

PG 3948
.S51 Z5
1861
Copy 1

A.D.
1907
ДОМАШНЯЯ БИБЛИОТЕКА Г.В.ЮДИНА

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

ВОСПОМИНАНІЕ О ШЕВЧЕНКѢ; ЕГО СМЕРТЬ И ПОГРЕБЕНІЕ.

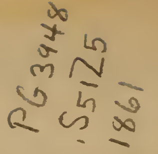
Охъ, и ра́дъ-же-бъ я, дитя́ мое́,
До те́бе вста́ти, тобі порядокъ дати,—
До сира́ моги́ла две́рі залегла̀,
Око́нечка заклепи́ла.
Свадебная сиротская пѣсня.

Не стало Шевченка! Смерть разлучила насъ навсегда съ великимъ поэтомъ...

Тарасъ Шевченко родился посреди степей Днѣпровскихъ, и тамъ, съ молокомъ матери, всосалъ любовь къ родинѣ, ея преданья, ея поэтическія пѣсни. Грустная пѣснь носилась въ убогой хатѣ; качалась убогая *колиска*; мать прерывала пѣнье... и горячія, сердечныя слезы капали на его лицо; мать брала его на руки, повитого въ лохмотья, и плелась съ нимъ на панщину въ зной и ненастье.

Подростая немного, онъ уже слушалъ козацкія пѣсни и разсказы стараго дѣда, — современника, а быть можетъ, и сподвижника Гайдамакъ, — который выводилъ передъ его глаза кровавыя сцены, полныя ужаса и отваги. Все закаливало эту душу. Жизнь его, отъ рожденья, была наполнена то горемъ, то драмой, то поэзіей. Всѣ житейскія бѣдствія были для него не слухомъ, а дѣйствительностью; нищета и жалкая доля преслѣдовали по пятамъ и его, и все, что̀ было ему близко. Поэтическая и дѣйствительная жизнь народа нераздѣльно отпечатлѣвались на его душѣ.

Слѣпая судьба рано взяла его въ жесткія руки, и не давала его сердцу отдыха. Оторванный нѣкогда отъ родины и семейства, заброшенный далеко отъ друзей, онъ долго изнывалъ одинокій, въ пустынѣ, въ глуши, но никогда не жаловался на свою судьбу, никогда не говорилъ о своихъ страданіяхъ.

»Невсипуще горе« не измѣнило его; онъ остался чистъ сердцемъ,—онъ былъ вполнѣ человѣкъ,—во всемъ значеньи этого слова. Поэтъ, гражданинъ, живописецъ, граверъ, пѣвецъ, — онъ вездѣ шелъ честно и разумно.

Эти дарованія совмѣстились въ немъ сколько на отраду и отдыхъ въ тяжелой жизни, столько и на еще горчайшее сознанье своего безотраднаго существованія. У другаго въ жизни можно сосчитать дни горя, у него—счастливые дни.

Для Шевченка настали свѣтлыя минуты, когда, послѣ 10-ти лѣтней разлуки, онъ свидѣлся съ друзьями, съ родиной, съ родными.

Нѣжная, теплая душа его была благодарна каждому, кто любилъ его. Благодарность за участье не покидали его никогда. Обвиняемый нѣкоторыми въ неблагодарности, онъ горько былъ этимъ оскорбленъ. Однажды онъ писалъ та́къ: «Пригрезилось, будто я освобожденъ отъ крѣпостнаго состоянія и воспитанъ на чужой счетъ. Откуда эта нелѣпая басня—не знаю. Знаю только, что она не дешево мнѣ обошлась.»—

За мою заочную любовь къ нему, Шевченко встрѣтилъ меня, при первомъ знакомствѣ, братскими объятіями, не отходилъ отъ меня, ласкалъ дѣтей, приходилъ ко мнѣ ночью и безъ церемоніи будилъ, желая насмотрѣться. «Какъ я радъ, что вижу васъ и ваше семейство,» говаривалъ онъ. Дѣти мои, которыхъ онъ прежде никогда не видалъ, трогали его до слезъ, называя по имени съ перваго свиданья: они знали его по портрету. Не время сближаетъ человѣка, а сочувствіе. Мы съ первыхъ сло́въ были одна семья. Пользуясь такою открытою любовью, я позволилъ себѣ высказать Тарасу Григорьевичу все мое опасеніе за дальнѣйшую судьбу его и развернулъ предъ нимъ его будущіе, еще мрачнѣйшіе, дни. Слёзы навернулись на глазахъ его, онъ утеръ и всхлипнулъ:» Правда... *О, крий Боже! крий Боже!...*»

Здоровье поэта — художника видимо разрушалось. Грусть и душевная тоска, недовольство собою, недовольство жизнью, одолѣвали его. Онъ рѣдко смотрѣлъ въ глаза... На горизонтъ его надвигалась мрачная туча и уже понесло холодомъ смертельной болѣзни на его

облитую слезами жизнь. Онъ все еще порывался видаться съ друзьями, все мечталъ поселиться на родинѣ... и чувствовалъ себя все хуже.

Утромъ, 26 февраля, въ половинѣ 6-го, не стало Шевченка...

Приведемъ простой, теплый и вполнѣ достовѣрный разсказъ А. М. Лазаревскаго о послѣднемъ днѣ жизни поэта:

«Тарасъ Григорьевичъ началъ чувствовать себя нехорошо съ осени прошлаго года. 23-го ноября, встрѣтившись у М. М. Л. съ докторомъ Э. Я. Бари, онъ жаловался особенно на боль въ груди. Докторъ, выслушавъ грудь, совѣтовалъ Тарасу Григорьевичу поберечься. Съ тѣхъ поръ здоровье его плошало со дня на день. Январь и февраль просидѣлъ онъ почти безвыходно въ комнатѣ, изрѣдка только посѣщая короткихъ знакомыхъ. Въ это время онъ продолжалъ заниматься гравированіемъ, писалъ копію съ своего портрета, бывшаго на выставкѣ, и началъ портретъ одной дамы; послѣдній сеансъ былъ въ концѣ января; онъ весело и спокойно работалъ съ 12 до 4 часовъ.

«Въ субботу, 25-го февраля, въ день имянинъ покойника, первый посѣтилъ больнаго М. М. Л. и засталъ его въ ужасныхъ мукахъ. По словамъ Тараса Григорьевича, съ ночи у него началась сильнѣйшая боль въ груди, не позволявшая ему лечь. Онъ сидѣлъ на кровати и напряженно дышалъ. *Напиши брату Варѳоломею*, сказалъ онъ Л., *що мені дуже недобре*. Вслѣдъ за тѣмъ пріѣхалъ г. Бари. Выслушавъ грудь, докторъ объявилъ, что водяная бросилась въ легкія.

«Муки страдальца были неописанныя; каждое слово стоило ему страшныхъ усилій. Мушка, положенная на грудь, нѣсколько облегчила страданія, и ему прочли поздравительную депешу изъ Харькова, отъ П. Трунова; *спасибі*! только и могъ сказать покойникъ. Потомъ попросилъ открыть форточку, выпилъ стаканъ воды съ лимономъ и легъ. Казалось, онъ задремалъ; присутствовавшіе сошли въ его мастерскую (*).

Около трехъ часовъ, Тараса Григорьевича посѣтили еще нѣсколько пріятелей. Онъ сидѣлъ на кровати, каждыя 5, 10 минутъ спрашивалъ, когда будетъ докторъ, и выражалъ желаніе принять опій, чтобъ забыться сномъ. Отвѣчали, что докторъ будетъ въ три часа, но чрезъ нѣсколько минутъ онъ опять началъ тосковать, спрашивая:—

(*) Т. Гр. умеръ въ домѣ академіи художествъ, въ своей мастерской. Постель его стояла на антресолѣ.

скоро ли пріѣдетъ докторъ. Сравнительно, ему было въ это время лучше. Когда остался у него одинъ В. М. Л., Тарасъ Григорьевичъ началъ говорить, какъ бы хотѣлось ему побывать на родинѣ, и что весной поѣдетъ онъ въ Украину... Ободряя больнаго, В. М. Л. приглашалъ его сдѣлать поѣздку вмѣстѣ съ нимъ въ южныя губерніи. Тарасъ Гр. слушалъ съ удовольствіемъ, охотно соглашался, замѣчая, что родной воздухъ возстановитъ его здоровье: «*Отъ якъ бы до-дому, тамъ бы я може одужавъ*». Нѣсколько разъ повторялъ онъ, какъ не хочется ему умирать. Въ это время г. Бари опять посѣтилъ больнаго, нашелъ его въ удовлетворительномъ положеніи и совѣтовалъ продолжать прописанныя средства. Больнаго оставили видимо успокоеннымъ.

«Въ 6 часовъ пріѣхалъ одинъ изъ друзей покойнаго съ докторомъ П. А. Круневичемъ. Больной былъ опять въ трудномъ положеніи. Онъ съ усиліемъ отвѣчалъ на вопросы доктора и, казалось, сознавалъ уже безнадежность своего положенія.

«Къ 9 часамъ пріѣхали снова гг. Бари и Круневичъ. Они еще разъ выслушали грудь больнаго: вода продолжала наполнять легкія. Для облегченія страданій, поставили другую мушку. Вслѣдъ за симъ, больной получилъ вторую поздравительную депешу, изъ Полтавы: «Батьку! Полтавці поздравляютъ любого кобзаря съ имянинами и просять: утни, батьку, орле сизий! Полтавськая громада». Выслушавъ ее, больной сказалъ: *спасибі, що не забувають*. Депеша, видимо, обрадовала его. Затѣмъ доктора сошли внизъ. Оставшимся при немъ друзьямъ Т. Гр. сказалъ: *чи не засну я, — возьмить огонь*! Но минутъ черезъ пять онъ отозвался: *хто тамъ?* и когда на зовъ его явились, то онъ просилъ воротить г. Бари и сказалъ ему: *у меня опять начинается пароксисмъ: какъ бы остановить его!* Положили на руки горчишники.

«Въ половинѣ 11-го, Тараса Григорьевича посѣтилъ М. М. Л. съ другимъ пріятелемъ; они нашли больнаго сидящимъ на кровати безъ огня; ему было очень тяжело. На замѣчаніе М. М. Л., что, можетъ быть, они его стѣсняютъ, Т. Гр. отвѣчалъ: *и справди такъ; мині хочетця говорить, а говорить трудно*. Его оставили одного.

«Почти всю ночь провелъ онъ сидя на кровати, упершись въ нее руками: боль въ груди не позволяла ему лечь. Онъ то зажигалъ, то тушилъ свѣчу, но къ людямъ, бывшимъ внизу, не отзывался.

«Въ 5 часовъ, онъ попросилъ оставленнаго при немъ М. М. Л. слугу сдѣлать чай и выпилъ стаканъ со сливками. *Убери же ты теперь здѣсь*, сказалъ Т. Гр. слугѣ, *а я сойду внизъ*.

»Сошелъ Т. Гр. въ мастескую, охнулъ, упалъ, и—въ половинѣ 6-го—нашего дорогаго, роднаго поэта не стало!...«

Изъ бѣдной комнатки покойнаго распространялась страшная вѣсть по Академіи,—разливалась далѣе, далѣе, и пошла, по городу, отыскивая друзей и братій, каждому нанося рану въ сердце.

28-го февраля, утромъ, была похоронная обѣдня. Тяжело, невыносимо-мучительно было прощанье, но, не смотря на то, какое-то отрадное чувство и свѣжесть вѣяли на душу. Храмъ былъ полонъ. Всѣ соединились братски въ одну печаль, въ одно воздыханіе. Благоговѣніе къ покойному и ненарушимая тишина были кругомъ. Тутъ не было лицемѣрія: непритворная любовь и уваженіе къ Шевченку крѣпко сдружили насъ.

Невозвратимая утрата снѣдала тоской, давила грудь свинцомъ. Печальные и сраженные горемъ приближались мы, одинъ за другимъ, ко гробу, чтобъ надъ свѣжимъ еще тѣломъ усопшаго высказать его заслугу. Каждый и плакалъ и радовался, слушая публичную оцѣнку поэта-человѣка. Каждое сказанное слово былъ готовъ каждый изъ насъ повторить громко,—оно намъ всѣмъ принадлежало.

Мы помѣстимъ эти надгробныя слова безъ измѣненія и въ томъ порядкѣ, какъ они произносились. Пусть они напомнятъ тотъ грустный день, въ который такъ единодушно, такъ благородно, выразились и любовь и уваженье къ покойному Тарасу Григорьевичу.

СЛОВА НАДЪ ГРОБОМЪ ШЕВЧЕНКА.

I,

П. А. КУЛИША.

Немáе зъ насъ нi óдного достóйного проректи рiдне украiнське слóво надъ домовúною Шевченка: уся́ сúла и вся краса́ нáшоi мóви тiльки ёмý одному одкрúлася. А все жъ ми черезъ ёго мáемо велúке й дорогé намъ прáво—оглашáти рiднимъ украiнськимъ слóвомъ сю далéку зéмлю.

Такúй поэтъ, якъ Шевчéнко, не однимъ Украiнцямъ рiдний. Дéбъ вiнъ не вмеръ на велúкому Славянському мúровi, чи въ Сербii, чи въ Болгарii, чи въ Чехахъ, — всюди вiнъ бувъ би мiжъ своiми.

Боявся еси́, Тара́се, що вмрешъ на чужи́ні, міжъ чужи́ми людьми́. Отъ-же, ні! Посередъ рідноі вели́коі семьі спочи́въ ти одпочинкомъ вічнимъ. Ні въ кого зъ Украінцівъ не було́ такоі семьі, якъ у те́бе; ніко́го такъ якъ те́бе на тоі́і світъ не провожа́ли. Були́ въ насъ на Вкраіні вели́кі во́іни, були́ вели́кі прави́тели, а ти ставъ вище всіхъ іхъ, и семья рідна въ те́бе найбільша. Ти бо, Тара́се, вчивъ насъ не люде́й изъ сёго світу згоня́ти, не городи́ й се́ла опано́вувати: ти вчивъ насъ пра́вди свято́і животворя́щоі. Отъ за сю́-то нау́ку зібра́лися до те́бе усіхъ язи́ківъ лю́де, якъ діти до рідного ба́тька; черезъ сю тво́ю нау́ку ставъ ти всімъ імъ рідний, и провожа́ють тебе́ на тоі́і світъ съ плаче́мъ и жа́лемъ вели́кимъ. Дя́куемо Бо́гу свято́му, що живемо не въ таки́й вікъ, що за сло́во пра́вди люде́й на хреста́хъ роспина́ли, або́ на костра́хъ пали́ли. Не въ катако́мбахъ, не въ верте́пахъ зібра́лися ми сла́вити вели́кого чоловіка за ёго́ нау́ку пра́ведну: зібра́лись ми середъ білого дня, середъ столи́ці вели́коі, и все́ю грома́дою склада́емо ёму́ на́шу щи́ру дя́ку за ёго́ животво́рне сло́во!

Ра́дуйся жъ, Тара́се, що спочи́въ ти не на чужи́ні, бо нема́е для те́бе чужи́ни на всі́й Славьянщи́ні — и не чужі лю́де тебе́ хова́ють, бо вся́ка до́бра и розу́мна душа́ — тобі рідна. Бажа́въ еси́, Тара́се, щобъ тебе́ похова́ли надъ Дніпро́мъ — славу́томъ: ти жъ бо ёго любивъ и малюва́въ и го́лосно просла́вивъ. Ма́емо въ Бозі надію, що й се твое́ бажа́ння ви́конаемо. Бу́дешъ лежа́ти, Тара́се, на рідній Украі́ні, на узбере́жжі сла́вного Дніпра, ти жъ бо ёго́ имья́ зъ своі́хъ и́мьямъ на віки зъедно́чивъ... Ще жъ ти намъ зоста́вивъ оди́нъ завітъ, Тара́се. Ти говоривъ своі́й непоро́чній му́зі:

> Ми не лука́вили зъ тобо́ю,
> Ми про́сти йшли, — у насъ нема́
> Зерна́ непра́вди за собо́ю...

Вели́кий и святи́й завітъ! Будь же, Тара́се, пе́венъ, що ми ёго́ соблюдемо́ и ніко́ли не звернемо зъ доро́ги, що ти намъ проложи́въ еси́. Коли́ жъ не ста́не въ насъ снаги́ твоімъ слідомъ простува́ти, коли́ не мо́жна бу́де намъ, такъ якъ ти, безтре́петно свя́тую пра́вду глаго́лати; то лу́чче ми мовча́тимемъ, — и неха́й одні твоі вели́кі ре́чи говорять лю́дямъ во віки и віки чи́сту, немішану пра́вду!

II.

В. М. БѢЛОЗЕРСКАГО. (*)

Обізвемось до те́бе, батьку іще разъ нашою рідною материною мовою, що нею ти проспівавъ, на всю Украіну, свої думи про-

(*) Рѣчь эта была произнесена не вполнѣ.

рочи, що нею розважавъ пекучу тугу свого чистого серця и ливъ у наші души огонь святий. Підіймемъ до тебе свою тиху немощну річъ; рідна та щира, самимъ серцемъ проказана, дійде вона до тебе: ти и мертвий іі почуешъ.

Чи жъ справді замовкъ ти на віки? . . . Замовкъ — и сумно стало округи насъ; здалось намъ, що найкраща, найголосніша струна нашого серця разомъ порвалась у грудяхъ, — що не стало поради вірноі—батька у дітей, нема крилá широкого прикрить и зогріть сиротъ... Такъ намъ здавалось,—а теперъ ми вже неймемо тому віри: бо не замовкне во віки твій голосъ між нашимъ народомъ: мовъ луна неперестанна, оддаватиметця вінъ и намъ и насчадкамъ нашимъ, поки не замре у синівъ Украіни щирее серце, поки намъ милеріднее слово и громадське добро.. За твоімъ лётомъ и ми полетіли— и вже не сгорнемо крилъ: підіймемось разъ и вдруге; будемо летіти якъ той голубъ Ноівъ, поки не знайдемо свого пристанища.

Хтó жъ ти такий, що тáкъ орудувавъ нами за життя свого, и правишъ душею нашею и зъ сіі труни тісноі? На що ти живъ у світі? чомъ не затерла тебе гіркая доля, якъ передъ тобою и за тобою позатирала вона чимало братівъ нашихъ убогихъ и безталаннихъ?. Теперь, зрозуміли и своі и чужі, на щó здався твій вікъ недовгий. Душа душу чуе; почула душа наша, за кого ти туживъ, за кого журився и побивався якъ осужений, за кого серце твое любяче не знало упокою ніколи, и лило гарячи братні слёзи. Въ тихъ теплихъ слёзахъ твоіхъ були людськиі слёзи: угадавъ ти въ когó болить и щó болить — и все росказавъ світу. Ти ввесь у твоіхъ пісняхъ прозорихъ и мощнихъ, якъ филя́ на морі; ввесь изъ твоімъ серцемъ высокимъ, кипучимъ и ніжнимъ, изъ твоею вічнёю тугою за долю людськую. Твоі пісні—високе слово правди и любови — не для самого тільки твого народу.

Бачъ, скільки зібралось доброго люду коло тебе. Різнихъ батьківъ и різнихъ язиківъ, а всі якъ брати тобі рідні, бо ти всімъ жадавъ добра и правди, а для себе дождавсь — тільки тісноі могили. Убога чужа хатина, старенька одежина — отъ усе, що скористувавъ ти своімъ життямъ гіркимъ. «Тільки ёго й доли, що рано заснувъ»...

«Ми не лукавили зъ тобою,» мовлявъ ти до своей долі: «ми просто йшли: у насъ нема зерна неправди за собою». Отсежъ и твоя слава вічня и скарбъ найдорогший: сёго вже ніщо и ніхто не одбере відъ тебе. Оце жъ и твій завітъ, для насъ, для твоіхъ синівъ-Украінцівъ. Якъ доживемо ми до того, що й объ насъ люде скажуть: «у васъ нема зерна неправди за собою», — оттогді настане тобі праведна наша дя́ка, и зъ чистихъ ділъ нашихъ спорядится тобі віковічний намьятникъ. — А поки-щó—оддихай, батьку, по твоімъ життю тяжкимъ, а насъ, молодшихъ, благослови на неустанну роботу для добра Украни и всёго світу! —

III.

Н. И. КОСТОМАРОВА.

Смертный одръ усопшаго поэта не окружали ни родные, ни жена ни дѣти. Одинока была его смерть, напоминавшая украинскую пѣсню:

Ой, загинула козацькая головонька
Безъ роду—родини,
Безъ вірноі дружини.

Но гробъ его теперь окруженъ не чужими. Поэтъ не остался чуждымъ и для Великорусскаго племени, которое воспитало его, оцѣнило и пріютило въ послѣдніе дни его, послѣ долгихъ житейскихъ страданій. На его закатъ блеснула прощальною улыбкою любовь,—не женская любовь, часто измѣнчивая и лукавая, а безкорыстная, святая любовь душъ, способныхъ понимать изящное.

Такова сила поэзіи! Въ какой бы исключительной формѣ ни проявлялась она, какъ бы тѣсно ни соединялась она съ народностью и мѣстностью, — ея общечеловѣческій смыслъ не можетъ укрыться и сдѣлается общимъ достояніемъ.

Шевченко не былъ только поэтомъ для Украины: онъ — поэтъ сельскаго народа, воспитавшій въ себѣ поэтическое вдохновеніе его существомъ, и передававшій его образованному міру въ прекрасныхъ безъискуственныхъ образахъ, добытыхъ имъ изъ сокровищницы своей богатой природы.

Простимся съ дорогимъ поэтомъ словами украинской думы:

Слава твоя не вмре, не поляже!
Буде слава славна
Поміжъ козаками,
Поміжъ друззями,
Поміжъ рицарями,
Поміжъ добрими молодцями!
Утверди, Боже, люду Руського,
Народу Християнського,
Зъ чернію Дніпровою, Низовою,
На многиі літа,
До конця віка!

IV.

В. Ю. ХОРОШЕВСКАГО. (*)

Niech też Polskie słowo, krótkie ale serdeczne, zabrzmi przy twojéj trumnie, zacny Rusiński wieszczu! Tyś kochał swój kraj ojczysty, swój Dniepr siny, swój lud siermiężny, tyś tego ludu był dzielnym śpiewakiem; na łzę jego tyś zawsze łzą odpowiadał — cześć tobie! Tyś pono nie lubił Polaków, ale tę niechęć ku nim sprawiły w tobie dawne ich błędy, z których na lud twój, przez ciebie gorąco umiłowany, wielkie spłynęły cierpienia; więc téj niechęci przyczyna w tém leży:

«Żeś kochał wielu, żeś kochał wiele.»

Niechże przy twojéj trumnie wszelkie umilkną wyrzuty, niech tylko serdeczne brzmi słowo: cześć tobie! Za błędy ojców nie odpowiadają synowie; nie poruszajmy więc tutaj starych waśni dawno upłynionéj przeszłości; powiedzmy raczéj przy tych zwłokach braterskie ,,kochajmy się!‘‘

Oby śmierć twoja, zacny Tarasie, i ten uroczysty a smutny obrzęd twojego pogrzebu, nowego życia były początkiem! Oby na twéj trumnie kilka przynajmniéj nienawiści ustało, i oby ten mały początek zradzał w przyszłości coraz więcéj wzajemnego zrozumienia się, braterstwa i dawnych krzywd zapomnienia, jak małe ziarnko do ziemi wrzucone obfity plon zradza. Byłby to najpiękniejszy wieniec na cześć twoją i najwspanialszy tobie pomnik, Tarasie!

Пусть также и Польское слово, короткое, но сердечное раздается у твоего гроба, достойный поэтъ Русинскій! Ты любилъ свой край родной, свой Днѣпръ синій, свой народъ сермяжный; ты былъ мощнымъ пѣвцомъ этого народа; на слезы его ты всегда отвѣчалъ слезами. Честь же тебѣ, достойный Тарасъ, честь тебѣ! Ты не любилъ Поляковъ, но нелюбье твое къ нимъ произошло въ тебѣ въ слѣдствіе ихъ давнихъ заблужденій, которыя низвели ниспавшія на народъ пламенно тобою любимый, большія страданія.... Нелюбья твоего причины въ томъ,

«Что ты любилъ многихъ, что ты любилъ много»!

Но пусть у твоего гроба умолкнутъ всякіе упреки, пусть здѣсь слышится одно сердечное слово: честь тебѣ!

За ошибки отцовъ не отвѣчаютъ ихъ дѣти, не станемъ же вспоминать здѣсь про старыя ссоры давно-минувшаго, а скажемъ лучше братское: «полюбимъ другъ друга!» О, если бы твоя смерть, почтенный Тарасъ, и этотъ торжественно-печальный обрядъ были началомъ новой жизни! О, если бы на твоей могилѣ умолкло хоть нѣсколько ненавистей, если бы это начало повело въ будущемъ къ постепенному взаимному, братскому уразумѣнію и къ забвенію давнихъ неправдъ, и принесло какъ зернышко, брошенное въ землю, обильный плодъ! Это былъ бы твой прекраснѣйшій вѣнецъ и величественнѣйшій памятникъ!

(*) Съ большимъ удовольствіемъ и признательностью помѣщаемъ здѣсь эту превосходную, благородную рѣчь. Она показала, что нашъ народный поэтъ внушалъ чувства справедливости соплеменникамъ нашимъ, возвышающимся надъ предразсудками.

V.

А. С. ЧУЖБИНСКАГО.

Не въ степу, не на могилі—
Надъ Дніпромъ широкимъ—
Ти заснувъ еси, Кобзарю,
Вічнимъ сномъ глибокимъ.

Надъ Невою, підъ снігами,
При похмурнімъ сонці,
Ти полігъ еси, мій друже,
На чужій сторонці.

У головахъ не посадять
Червону калину,
Не привіта соловейко
Твою домовину...

Не закуе и зозуля
Де-небудь въ куточку,
У цвітючімъ та пахучімъ
Вишневімъ садочку...

Кругъ тебе чужа-чужина...
Та не чужі люде:
Ѐ кому тебе оплакать,
Ѐ—и довго буде.

Покоління поколінню
Объ тобі роскаже,
И твоя, Кобзарю, слава
Не вмре, не поляже!

VI.

П. Н. ТАВОЛГИ.

Плачте очі, виливайте
До слёзини, до росини;—
Боже ти мій! Яка сила
Пішла въ домовину...

Се той лежить, що не треба
Було ёму зла́та;
Се той, що душу ії тіло 'давъ,
Безъ плати, за брата;
І піснею сивий голубъ
Гувъ по Украіні,
Бився крильми объ могили—
Святиі руіни;
То поли́не по садочкахъ—
Жалібно застогне
Зъ дівчиною, що одъ зради,
Якъ билина сохне;
Зъ удівонькою потужить,
Де дітокъ, якъ бобу,
Кричять: »хліба!«—а тутъ нема...
Хоть ізъ мосу въ воду!
Комужъ діло?—безталаннимъ
Все чужіі люди;
А вінъ усімъ братікъ рідний,
Всіхъ приймавъ на груди,
І бідоту і всю въ злоти
Та гіркую долю,
Що позичинее лихо
Не дае покою.
Въ пісні его—янголь плаче
Про людську недолю,
Кожну душу пригортае,
Якъ матуся доню;
Да такъ щиро, та прихильно
Зъ безталаннимъ тужить,
Що і камьянее серце
Ростопить, порушить.

Не въ хоромахъ, не въ роскошахъ
Смерть тебе постигла:—
У хатині орелъ сизий
Склавъ широкі крила;
Дві свити́ни красять стіни,
Да і то старенькі,
Плахоткою сестриною
За́пьяті гарненько,—
Тілки всёго!...

Ой не тільки—дивись скільки
Зібралося люду

Різнихъ батьківъ і язиківъ...
Зовуть тебе къ суду!
Щожъ ви плачите, панове?
Судіте! судіте!
Про діла его громаді
Голосно скажіте;
Скажіть, якъ туживъ вінъ що-день
За тими хто плаче,
Якъ гримівъ звона́ми правди,
Якъ щире, козаче,
Серце ёго пало всюди
Божою росою,—
І прийшли ви еднатись зъ нимъ
Чистою слёзою!

Слёзи сії дощемъ теплимъ
Кануть въ Украіні,
Розіллютця річеньками
І довго тектимуть.
Ізъ нихъ тума́нець, що-ранку,
На леге́нькихъ крилахъ
Буде летіть, нести росу
На твою могилу.
І ростіме та могила
Все въ гору, да въ гору
Широкая, та пишная—
Буде ій простору!..
Може злетишъ ти, нашъ любий,
На яснихъ проміняхъ,
На могилу, щобъ глянути
Генъ! на Украіну.
Може узришъ: краі веселий,
Пісня по всімъ полю
Про Тараса—і забудешъ
Свою гірку долю.

Гробъ не закрывали. Всякій спѣшилъ сорвать на память листъ съ лавровыхъ вѣнковъ, положенныхъ почитателями и почитательницами высокаго таланта и дѣлился этою послѣднею земною памятью. Гробъ несли безъ крышки до самой могилы; траурныя дроги ѣхали порожнія. Тихо, мирно шла густая толпа, наполняя всю улицу. Въ это время посыпалъ частый снѣгъ... «*Се діти послали зъ Украіни своі слёзи по батькові*», сказала одна Украинка.

Въ послѣдній разъ раздалась «вѣчная память»; гробъ опустили въ могилу; разошелся причетъ церковный; наступила совершенная тишина на полчаса: гробъ запаивали въ свинцовый ящикъ.

Здѣсь опять были сказаны рѣчи, которыя мы помѣщаемъ попорядку:

VII.

РІДНЕ СЛОВО Ѳ. А. ХАРТАХАЯ.

Чи мало зъ чимъ рівняли жисть чоловіка на сімъ грішнімъ світі! рівняли іі зъ каюкомъ, що плава по синёму морю, рівняли іі зъ банькою на воді... свята правда! схопився вітеръ, зірвалась буря, пішла горами хвиля... и баньці и каюкові—капутъ. Рівняли її зъ билиною у полі, зъ высокимъ деревомъ, котрому черви коріння точуть,— и багацько де–зъ–чимъ рівняли... а я вже не ставъ! — Серце щемить, душа болить, волосся на голові дибомъ стоять; сумно, страшно, якъ спитаешъ себе—«що ти и чого живешъ»?

Усі люде виринають на світъ Божій, якъ и жодний, та не всімъ, якъ дѐ-кому, доля придалась. Доля, мовъ пьяний чоловікъ, що по ярмарку зъ пляшкою ходе; частуе всякого, хто на вічі попавсь: иншого до-верху налле, другому тільки чарку піднесе, а третёго и овсі обмене,—якъ лихоманка, не розбіра на кого наскіпатьця: чоловікъ чи панъ—ій все однаково. Вона не зазира нікому ні въ голову, ні въ душу, ні въ сердце. Инший до пяти ліківъ не тяме, — душа якъ вівця надъ сіномъ,—зъ старцівъ сорочку лупе, жуківъ безвиннихъ ногами топче,—а вона до ёго льне и коржі зъ саломъ въ зуби тиче. Одинъ, для своеі користи, радъ усю громаду у старці пустить: вона его шануе. А инший, (бодай не казать!) самъ про себе и думати не дума, не порива очей ні на срібло, ні на золото; его користь—правда свята, его щастя—діло добре: того й не добача, або ще и напуститця на ёго, неначе ій правда ёго у поперекъ лягла: муче ёго̀, вьяне, зъ нігъ валяе, ганя его по світу, якъ ловець бирюка по-полю, не зна дѐ ему смерть подіять; зажене ёго у такі края, куди воронъ и кістки не занісъ–би. Зажене—бо силу мае. Доля орудуе чоловікомъ, якъ швець шиломъ: куди ввіткне, туди й лизь; якъ добрий козакъ конемъ:—куди п'аня туди іди. Правди у неі на шага не зберетця:

«Тому вона запродуе
Відъ краю до краю,
А другому оставляе
Те, дѐ заховають!»

Подякуемъ Богові, що вінъ не давъ намъ знати, що насъ жде за горами! бо якъ-би чоловікъ знавъ, дѐ ёго кості положуть, — не захотівъ би довго жити!

Сумно и страшно вимовить: «Тарасъ Григоровичъ умеръ!» а ще страшніше сказати: »На чужій чужині!« Украіно, мати наша! дѐ твоя утіха, дѐ вітае и що̀ теперъ робе?.. Зомліли ніженьки, що по світу носили, зложились рученьки, що тобі служили, закрились карі очі, що на тебе, любуючи ii сумуючи, гляділи, минулися думи и пісні! Переставъ твій Тарасъ слёзи лити, стомився, заснути зхотівъ. Матінко наша, Украіно, степи наші, могили, Дніпръ широкій, небо наше сине! хто вамъ пісню заспівае и про васъ загадаетця! хто васъ такъ щиро любитиме и за васъ душу поло̀жить! Тарасъ Григоровичъ—у труні, спаряженний на той світъ! Затихъ и замовкъ нашъ соловейко на віки! Украіно, Украіно! дѐ твій синъ вірний? Мова Украінська! дѐ твій батько, що тебе та̀къ шанувавъ, що черезъ ёго и тебе щѐ більше поважати стали. Надумався, наплакався, та й годі сказавъ: тісно ёму̀ було на сімъ світі вінъ ёго й покинувъ....

Довго тебе, тату, на Украіну виждали; якъ дощику маеваго ждали,—теперъ перестануть! Якъ сонечко ясне, що зъ-за чорнихъ хмаръ визирае, показувавсь ти на рідній землі, та не довго въ ій вітавъ усе тебе доля на чужину заклѝкала—и очі на чужині закрила, въ чужій землі, въ чужій труні тіло поховала. Спижъ, тату, поки правда зъ кривдою силу мірять буде, поки правда запануе на світі!..

VIII.

Н. С. КУРОЧКИНА.

Еще одна могила раскрылась передъ нами! Еще одна чистая, честная, свѣтлая личность оставила насъ; еще одинъ человѣкъ, принадлежавшій къ высокой семьѣ избранниковъ, высказавшихъ за народъ самыя свѣтлыя его вѣрованія, угадавшій самыя завѣтныя его желанія и передавшій все это неумирающимъ словомъ, — окончилъ горькую жизнь свою, исполненную борьбы за убѣжденія и всякаго рода страданій.... Вся его жизнь была рядомъ испытаній; едва подъ конецъ ему улыбнулось счастье: онъ видѣлъ начало того общественнаго дѣла, къ которому стремился всей душой.... Не дожилъ онъ до осуществленія тѣхъ началъ, распространенію которыхъ способствовалъ своими пѣснями.... Но не будемте горевать объ этомъ... не о многихъ можно сказать ка̀къ объ немъ: онъ сдѣлалъ въ жизни свое дѣло!

Счастье въ жизни было не для него,—его ждетъ другое, посмертное счастье—слава....

IX. (*)

ПЕРМИТЯНИНА ЮЖАКОВА.

Спи, страдалецъ, несчастный другъ бѣднаго народа! Не видалъ ты ясныхъ дней въ своей жизни, потому что туманомъ покрыта была Украина!—Но ты уснулъ на зарѣ свѣтлаго яснаго дня, въ виду земли обѣтованной.

Пѣсня старой твоей родины воскресла въ тебѣ и не умретъ!— Твой Кобзáрь будетъ гулять по ней за тебя и, какъ правнукъ твоего дѣда, разскажетъ *про давню долю Украïни*!

X.

П. П. ЧУБИНСКАГО.

Еще одна потеря въ Славянскомъ мірѣ; еще одна могила на Славянскомъ кладбищѣ.

Угасъ великій поэтъ, угасъ человѣкъ, у котораго *не було зерна неправди за собою*. Но не потеряется это свѣтило посреди тѣней... Сравняется его могила—но его грустное существованіе, его *словá слёзи* не погибнутъ и далекіе потомки скажутъ о немъ: *недаромъ вінъ на світъ родився, свою Украïну любивъ!*

Приводимъ еще нѣсколько симпатическихъ стиховъ неизвѣстнаго *Псковича:*

XI.

Еще прекрасная скатилася звѣзда,
Еще могучая одна угасла сила!...
Нашъ милый братъ, ты ль насъ покинулъ навсегда?..
Украйна своего поэта схоронила...

(*) Эта и слѣдующія рѣчи, не были произнесены.

Исхить же ты изъ сѣверныхъ болотъ
Священный прахъ поэта,— и въ землѣ родной,
Въ виду степей своихъ привольныхъ и цвѣтущихъ,
На берегу Днѣпра широкаго, сокрой...
То было пламенной мечтой поэта
И не нарушишъ ты высокаго завѣта,
— — — —

Разстались съ могилой только въ 5 часовъ вечера.

Тишина, скромность, общая грусть при погребеніи,—поднимали въ душѣ воспоминанья родныхъ украинскихъ похоронъ. Волненье чувствъ едва сдерживалось; украинки готовы были разразиться роднымъ плачемъ. Тянуло разстаться съ покойникомъ по-своему, хотѣлось оплакивать съ причитаньемъ, *голосить*. Казалось, духъ Шевченка утѣшился бы этими поэтическими рыданьями своихъ землячекъ. Этотъ порывъ въ украинкахъ былъ бы естественъ; незнакомыя лица замыкали имъ уста. Здѣсь, намъ кажется, мѣсто этому плачу. Пусть онъ выскажется, пусть огласитъ могилу—и дойдетъ на родину.

ГОЛОСІННЯ УКРАІНОКЪ.

I.

»Чого́ ти та́къ заду́мався—загада́вся, нашъ ба́тьку рідний! яка́ важка́ ду́ма обняла́ твою́ голо́воньку? Кому́ ти уруча́ешъ вдову́—Украіну и ді́токъ своіхъ? Хто іхъ догляне, хто привіта́е, якъ ти, нашъ го́лубе?! Хто замо́вить намъ таке́ те́пле и щи́ре сло́во, якъ твоя́ свята́ душа́ намъ оповідала!...

Бо́же!... Розівьютця садо́чки—а тебе́, мій го́лубе, и не бу́де! Защебе́че солове́йко, закуе зозу́ля— а тебе, нашъ жалібнику, и не почу́емъ....

Зъ якоі жъ сторони́ тебе́, на́ше со́нце, вітати? істи и пити не бу́демъ—тебе́, сирітській нашъ ба́теньку, бу́демъ вигляда́ти....

Хто жъ промо́вить до насъ душе́ю, хто ти́химъ своімъ сло̀вомъ зжене́ тугу зъ на́шого се́рця?... Ти у насъ бувъ ста́рший одъ усіхъ, а якъ загово́ришъ, то, мовъ, наймéнший братъ. Річъ твоя́ ти́ха, а кори́ла собі всю Украі́ну!...

Не треба тобі ні рі́днихъ, ні хрещенихъ ді́токъ, щобъ одпокутовать тобі містечко на тімъ світі: ти самъ собі спокутувавъ страждучи по темнихъ братахъ своіхъ!... Не оглянулись ми, якъ ти уже й рушивъ на Божу доро́гу... мовъ заря вечірняя покотилася—замаячила—геть, и—згасла!

И жупана на тебе́, якъ слідъ, не вложили, шапки зъ кві́ткою,

якъ поводитця, не спорядили! боярь, світилокъ не скликали, всёго поізда твого красного великого не зібрали. *Весілля ти не мавъ и счастя не знавъ.*

Чи зналижъ ми, що ти на годиночку у насъ? »Оттáкъ и тáкъ,« кажешъ, »дітки, робіть...« а самъ уже и у Божого порога...

Якъ згадаю тебе, мій старший боярине, що ти й на моему весіллі співавъ–промóвлявъ и мене рідному слову вчивъ, то тáкъ и замліе мое серце!... Нікóли вже не буде ему спочинку, хиба на годиноньку, якъ паде на ёго живущая–цілющая роса—твоя пісня, и радісно и бóлезно змішаютця мої вірниі слёзи зъ твоіми чистими святими слёзами. Сповнивъ ти наше серце якимсь огнемъ неугасимимъ,—бажаетця любить и любить...

Скільки дівочихъ очей умиетця по тобі слёзою!... Поллютця вони по всій Украіні, якъ почують, що ти, орле нашъ, покинувъ гніздо свое, дітокъ своіхъ, навіки. Скільки сирітъ–покритокъ закуе зозуленьками по батькові, заступнику, оборонцю своему!

Накажи–жъ и моей матері,—сонечку моему, що зайшло одъ мене,—и батьку моему рідному: нехай виглядають и мене за тобою... Доки вже мені тутъ пробуватись, даремне землю вáжити, хлібъ чужии заідати да близькихъ серцю слізьми провожати!

Який же ти у мене дорогий бувъ да хороший? а щó я тобі угодного вділяла! такé вже моé безталання....

Якъ згадаю, що твою головоньку весною калина не затінить, сонечко наше тепленьке не пригріе, соловейко не защебече надъ тобою, горлички, зозульки весною не прилетять, здаля́ дівчата веснянокъ не заспівають, запашними зіллями, мьятою, васильками, барвінкомъ, могили не вкриють своіми дівоцькими чистими слёзами іі не зросять... то ажъ серденько мое мрé, въ души холоне!...

Скільки ти намъ одради давъ, а ми тобі...! Коли-бъ була знала, що ти несподіванно такъ насъ покинешъ, ябъ стояла підъ твоімъ порогомъ на–вколішкахъ, квилила-бъ, молила–бъ, слёзами-бъ его обмила, щобъ ти, мій незабутий, сподобивъ мене почуть ище разъ твое тихе, благословéнне, слово!...

II

Мій брáтіку, мій голýбоньку!.. мій брáтіку, мій лебéдоньку!.. Мій брáтіку, мій сóколе!.. мій брáтіку, моя́ утіхо!..

Комý ти насъ уручáешъ? И чогó ти на насъ россéрдився?.. Чи ми тобі щó-такé зробúли, чи ми тобі щó заподіяли, що насъ ти покидáешъ?.. Простú менé, мій брáтіку, простú менé, мій голýбоньку!.. Тільки въ насъ булó утіхи, тільки въ насъ булó одрáди, що ти, нашъ гóлубъ сúвий!... Мій брáтіку, мій голýбоньку... мій брáтіку, мій сокілоньку!... Кудú ти одъ насъ відлітáешъ?.. То вже наші стéжеч-

ки, наші доріженьки заростуть, де ми тебе́ вигляда́ли, де ми тебе́ визира́ли!.. Мій бра́тіку, мій го́лубе си́вий!.. Хто насъ бу́де науча́ти, хто насъ буде пора́жати!.. Да вже для насъ въ світі правди не буде лучче відъ те́бе!.. Мій братіку, мій голубоньку!.. Нікого жъ намъ тепе́ръ буде виглядати! Нікого намъ теперъ буде вижидати... Та ми було́ підемо, та ми було́ ди́вимось.... а якъ побачимо, що мріє, до ми думаемъ—се ти! Наше се́рце, наша душа у тобі!

Та й устань, мій бра́тіку! та й уста́нь, мій голу́боньку! да й подиви́ся, якъ у те́бе бага́цько госте́й понахо́дило!... Твоі дружки́, твоі світи́лки прийшли́ до те́бе... мій бра́тіку, мій го́лубе!... Яке́ жъ у те́бе весільля смутне́ та невесе́ле! Які твоі світилки́ и дру́жки смутни́ та невесе́ли!... Уста́нь же, пора́дь же іхъ!... Встань пора́дь же насъ, якъ імъ ко́ники сідла́ти?... Да вже-жъ імъ ко́ники не сідла́ти, та вже рушники́ не дава́ти!

Мій бра́тіку, мій голу́бонько!.. відкіля́ тебе вигля́дати! відкіля́ тебе́ визира́ти! Чи зъ пісківъ, чи зъ доли́нъ, чи зъ широ́кихъ украінъ?...

Коли́ намъ сподіва́тись тебе́? Чи къ Різдву́, чи къ Вели́кодню, чи къ Святій–Неділоньці?... Къ Різдву́ снігомъ занесе́, якъ Великодню водо́ю залле, къ Святій-Неділонці траво́ю заросте́!... Чи къ Миколі?! — да й ніко́ли, мійбра́тіку, мій голу́боньку, мій со́коле си́зий!...

Якъ бу́дуть пташки щебета́ти, я бу́ду свого́ бра́тіка вигляда́ти. Якъ бу́де зозу́ля кова́ти, я бу́ду свого́ бра́тіка дожида́ти.... Уже-жъ зозу́ля куе́–ранку́е, да и ніхто зозу́лі не чу́е!... Мій бра́тіку, мій го́лубе! мій бра́тіку, мій со́коле я́сний!...

Мій бра́тіку, мій го́лубе!.. Да кланяйся моій матінці, да кла́няйся моій голу́боньці ни́зькимъ покло́номъ та вірнимъ сло́вомъ... щобъ насъ не забува́ла!

Моя ма́тінко, моя́ голу́бонько! моя́ ма́тінко, моя́ пора́донько! моя́ ма́тінко, моя́ зозу́лепько!... И на–що́ ви виклика́ете ёго до се́бе!... и чому́ ви намъ ёго́ не оставля́ете на потіху!?.. Моя́ ма́тінко, моя́ голу́бонько!.. Да й стрічайте ёго да й познава́йте ёго!—свого́ си́на со́кола! Вінъ несе́ до васъ вісточку одъ насъ, біднихъ сиріточокъ!..

Прийма́йте ёго́, пригорта́йте до се́бе!...

Прощай, мій бра́тіку! прощай, мій сокілоньку!..

Могила Шевченка находится на Смоленскомъ кладбищѣ, на томъ самомъ мѣстѣ, гдѣ иногда сиживалъ и задумывался покойникъ. Онъ даже рисовалъ это мѣсто.

Прощай, мой дорогой! какъ теперь вижу тебя—съ опущенною внизъ головою, руки въ карманы, глаза всегда грустные....

Выпущенный на волю, Шевченко ѣхалъ на пароходѣ и три ночи

не смыкалъ глазъ. Оставивъ въ Астрахани свой наемный чуланъ, Шевченко отдыхалъ въ дорогѣ; онъ былъ успокоенъ дружескимъ человѣческимъ пріемомъ пароходной публики, отъ котораго давно отвыкъ. Въ своемъ дневникѣ онъ писалъ: «Всѣ такъ дружески–просты, такъ внимательны, что я отъ избытка восторга не знаю что́ съ собою дѣлать и, разумѣется, только бѣгаю взадъ и впередъ по палубѣ, какъ школьникъ, вырвавшійся изъ школы. Теперь только я сознаю отвратительное вліяніе десяти лѣтъ, — и такой быстрый и неожиданный контрастъ мнѣ не даетъ еще войти въ себя. Простое человѣческое обращеніе со мною, теперь мнѣ кажется чѣмъ-то сверхъестественнымъ, невѣроятнымъ». Душа его была сильно встревожена: знакомые мотивы, малѣйшее чувство, — потрясали его до глубины души. Три ночи на параходѣ вольноотпущенный буфетчикъ игралъ на дурной скрыпкѣ и Шевченко заслушивался его скорбныхъ, вопіющихъ звуковъ, и писалъ: «Три ночи этотъ вольноотпущенный чудотворецъ безвозмездно возноситъ мою душу къ творцу вѣчной красоты плѣнительными звуками своей скрыпицы. Изъ этого инструмента онъ извлекаетъ волшебные звуки, въ особенности въ мазуркахъ Шопена. Я не наслушаюсь этихъ общеславянскихъ, сердечно, глубоко-унылыхъ пѣсень. Благодарю тебя, крѣпостнаго Паганини! Благодарю тебя мой случайный, мой благородный!.... »

Ему даже не удалось дождаться того радостнаго дня, когда милліоны народа вздохнули свободнѣе....

Что́ прибавить ко всему сказанному? Малороссы, Великороссіяне, Поляки, мужчины, женщины, оплакали Шевченка. Оцѣнка частью сдѣлана, но вполнѣ оцѣнится поэтъ–художникъ не теперь. Полный разборъ его жизни требуетъ годоваго труда.

Онъ былъ живая пѣснь.... живая скорбь и плачъ. Онъ босыми ногами прошелъ по колючему терну; весь гнетъ вѣка палъ на его голову; покоя не было этому *вдовино́му сыну*. Но иногда онъ возносился духомъ, пробуждалъ и зарождалъ, поддерживалъ и укрѣплялъ въ каждомъ — то пѣснію, то словомъ, то собственною жизнію— правду, и безграничную любовь къ *сіромѣ*.

Вышедъ изъ простаго народа, онъ не отворачивался отъ нищеты и сермяги—нѣтъ, напротивъ!—онъ и насъ обернулъ лицомъ къ народу, и заставилъ полюбить его и сочувствовать его скорби. Онъ шелъ *по-пе́реду*, указывая и чистоту слова, и чистоту мысли, и чистоту жизни.

Какъ художникъ (въ прямомъ смыслѣ) онъ заслужилъ себѣ имя доброе и честное. И на этой дорогѣ онъ былъ однинъ изъ первыхъ обратившихся къ родному. Я напомню его давній художественный трудъ: »Живописная Украина,« — потомъ множество другихъ рисунковъ, и особенно: »Блуднаго сына«. Въ народномъ искусствѣ ни у кого не высказалось столько сознанья, столько силы, какъ у него. Тогда, какъ другіе ловили прелесть, съ спокойнымъ духомъ писали мирный уголокъ, свадьбу, ярмарку и проч.,—его духъ волновался, страдалъ, и выливался горькими слезами, которыя потомъ обратились въ безпокойное негодованье, залитое желчью.

— Нѣкоторые, знающіе Шевченка—какъ поэта—слегка, упрекаютъ его въ однообразіи. Упрекъ этотъ несправедливъ. Его поэзія была отголоскомъ жизни, однообразнымъ на столько, на сколько однообразна жизнь народа. Онъ слишкомъ глубоко чувствовалъ, слишкомъ былъ близокъ бездольной *голотѣ*. Крѣпостное горе всегда стояло передъ его глазами. Душа его нашла себѣ одно созвучіе, одно подобіе—народъ.... Сло́ва его замирали на устахъ,—вырывались одни рыданія.

Я не бачу счастливаго—
Все плаче, все гине...
И радъ би я сховатяся,
Аледе́—не знаю.
Скризь неправда—де не гляну...
Серце вьяне, засихае,
Замерзають слёзи......
И втоми́всь я, одино́кий,
На самій доро́зі.
Оттаке́-то! не здиву́йте,
Що во́рономъ кря́чу:
Хма́ра со́нце заступи́ла—
Я світа не ба́чу

—

Жизнь Шевченка, вся вмѣстѣ взятая, есть пѣснь. Это—печальное, высоко-художественное произведеніе. Вырванный изъ народа, онъ представляетъ собою самый поэтическій его образчикъ.

Добрый до наивности, теплый и любя́щій, онъ былъ твердъ, силенъ духомъ,—какъ идеалъ его народа. Самыя предсмертныя муки не вырвали у него ни единаго стона изъ груди. И тогда, когда онъ подавлялъ въ самомъ себѣ мучительныя боли сжимая зубы и выры—

вая зубами усы, въ немъ достало власти надъ собой, чтобъ съ улыбкой выговорить »спасибі«,—тѣмъ, которые объ немъ вспомнили вдали, на родинѣ.

Дружеское участіе оживило умирающаго. — Онъ отдалъ жизнь свою народу всецѣло и до смерти стоялъ у него на стражѣ, стремясь избавить его грамотой отъ нелѣпаго невѣжества и защищая отъ грозящаго ему насильственнаго просвѣщенья; трудовую свою копѣйку онъ отдавалъ на народъ. Съ какой радостью онъ встрѣтилъ первую Граматку Кулиша.—»Этотъ первый свободный лучъ свѣта, могущій проникнуть въ сдавленную крѣпостную голову«!... Онъ былъ сила, сплавляющая насъ съ народомъ. Онъ пробудилъ насъ къ новой жизни.

Замолкли его уста.... Смерть холодомъ легла на разумное широкое чело поэта. Несчастіе тѣшилось надъ нимъ. Развитіе его послужило ему только для горшаго уразумѣнія печальнаго своего существованія.

...Разрушительной силой смерти онъ отнятъ отъ насъ. Кто наслѣдуетъ его чудную пѣснь...

Засыпана твоя могила.

....Въ кругъ тебя все могилы и двѣ дѣтскія могилы подлѣ... бѣдныя, безъ вѣнковъ, безъ крестовъ...

Мы дорожили каждымъ словомъ поэта при жизни; теперь — это святой долгъ каждаго. Пусть каждый припомнитъ что́-нибудь, — все теперь дорого. Пусть каждый послужитъ листкомъ для его вѣнка. Теперь время собирать его многозначущее жизнеописаніе. Отъ него мы не услышимъ ничего. Онъ съ собой унесъ многое на что недоставало у него силы разсказать. Онъ старался забыть свою жизнь, онъ скрывалъ ее—отъ друзей и отъ враговъ.

...Захова́ю змію люту
Коло свого серця,
Щобъ вороги не бачили,
Якъ лихо сміетця...

—

... Нема ворогівъ у могили... Нѣтъ и не должно ихъ быть. Неотъ-кого скрывать печальныхъ дней Шевченка. Не въ смѣхъ они послужатъ, а составятъ славу и честь человѣка.

Л. Жемчужниковъ.

5 Марта 1861 г.

LIBRARY OF CONGRESS
00023894427